

Татјана Суботин-Голубовић

Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Београд – Србија

e-mail: tsubotin@f.bg.ac.rs

СЛУЖБА ПРВОМ ВАСЕЉЕНСКОМ САБОРУ У НАЈСТАРИЈЕМ СРПСКОМ ТРИОДУ (РНБ, Ф. П. I. 68)

Апстракт: Књига триод садржи службе покретног годишњег циклуса, од Недеље митара и фарисеја до Недеље свих светих тј. до прве недеље после Вознесења. Књига је добила назив по скраћеним канонима који се састоје од три, ређе и четири песме (оде). Триод се постепено формирао током дугог временског периода, а одликује се нестабилним саставом и богатством химнографског материјала који је у различитим периодима улазио у његов састав. Управо због обима ова се књига дели на два дела - Посни и Цветни триод (Пентикостар). Овакво стање одразило се и на словенске триоде. Сматра се да је превођење триода започето још у Моравском периоду, а затим настављено на јужнословенском подручју после бегства од прогона Методијевих ученика из Паноније. На основу сачуваних извора закључено је да је превођење триода тј. његовог другог дела - Пентикостара) дело Климента Охридског. Српски триод из прве половине XIII века (РНБ Ф. п. I. 68) близак је најстаријим сачуваним словенским триодима те чува елементе који га приближавају ћирилометодијевској традицији. Овај рукопис садржи најстарији препис службе Првом васељенском сабору која је предмет истраживања.

Кључне речи: триод, служба, Климент Охридски, Први васељенски сабор, типик, рукопис, XIII век.

Три типа зборника који садрже химнографске текстове чине окосницу богослужења источног обреда. То су триод, минеј и октоих. *Минеј* садржи службе светима непокретног (календарског) годишњег круга, а због свога обима делио се на дванаест књига - за сваки месец по једна.¹ *Октоих* садржи измењиве песме за разна последовања за дане седмичног циклуса (вечерње, повечерије, јутрење). Појање у сваком гласу започиње на вечерњем богослужењу у суботу, а завршава се јутрењем наредне суботе.² *Триод* садржи службе покретног годишњег циклуса, од Недеље митара и фарисеја до Недеље свих светих то јест - до прве недеље после Вознесења. *Триод* је добио име по скраћеним канонима који се састоје од свега три песме (грч. τριόδιον). Словенски назив за ову књигу је *Трипеснац*.³

Триод је књига која се постепено уобличавала током дужег времена, а у њему су се нашли бројни химнографски састави како познатих византијских песника, тако и

1 Постоје и такви минеји у којима се у оквиру једне књиге групише и по неколико месеци (два, три или четири месеца).

2 Циклус од осам недеља током кога се испева свих осам гласова назива се *столт* (Мирковић 1982, 155).

3 Попов 2003, 169-178.

дела анонимних аутора. Проучавању историје формирања грчког *Посног триода*, као и његовој рецепцији код православних Словена, посветио се Иван Алексејевич Карабинов, чија је студија објављена далеке 1910. године још увек веома актуелна. Карабинов је првобитно планирао да проучи оба дела *триода* али је, због обима материјала и бројних питања која су се отворила током рада, одлучио да своја истраживања у први мах ограничи само на *Посни триод*. Карабинов је у своје истраживању посебну пажњу посветио формирању покретног циклуса празника, као и ауторству текстова који улазе у састав *Посног триода*. Он је, такође, на више места у својој студији нагласио да је веома тешко тачно типолошки одредити и разграничити *триоде*, јер се већ у грчким рукописима појављује велики број структурних, садржинских и текстолошких разлика и варијација које су се касније одразиле и у словенском материјалу. Карабинов је своја истраживања обавио на, за то време, прилично великом узорку - прегледао је око четрдесет грчких рукописа (укључујући и стихираре, тропарнике и ирмологије одговарајућег садржаја) насталих између VIII и XVI века, као и седам најстаријих словенских триода, углавном јужнословенске провенијенције.⁴ На основу прегледаних грчких рукописа, он је одредио три етапе у формирању ове књиге. Први период обухвата време од V до VIII века, током кога су бројне текстове који су ушли у састав *триода* написали источни, махом сиријски аутори; друга етапа је *цариградска* – то је време Теодора Студита и његових сарадника и следбеника (IX век); трећи период је и најдужи, он обухвата време од X до XIV века. Оваква подела начињена је на основу времена састављања појединих химнографских дела која су ушла у састав *Посног триода*. Данас је прихваћена нешто измењена периодизација, те се првом етапом у развоју триода сматра време од VII до IX века, а то је време када су стварали Андрија Критски, Јован Дамаскин, Козма Мајумски, јерусалимски патријарх Софроније и цариградски патријарси – Герман и Тарасије. Друга етапа састављања текстова који су ушли у састав триода везује се за време Теодора и Климента Студита, као и Јосифа Химнографа; кратке књижевне форме (тропари, стихире) које су ушле у састав појединих служби *триода* писали су и цариградски патријарх Методије († 847), никејски митрополит Игнатије († 861), песникиња Касија (о. 810-865),⁵ цар Теофил (829-842). У новој периодизацији трећа етапа развоја триода остала је углавном неизмењена. Карабинов је, на основу састава и структуре појединих служби, издвојио пет типова грчког (и словенског триода). Лидија Славева је словенске рукописе разврстала у четири групе.⁶ Маја Момина је показала да је најпримеренија класификација словенских рукописа *триода* она, која је заснована на саставу канона у недеље, четворопеснаца - у суботе и трипеснаца у остале дане у седмици.⁷ Она је, такође, узела у обзир и редакције превода *Акатиста Богородици*. Момина је предложила поделу на девет до једанаест типова триода на основу критеријума које је формулисала. Татјана Борисова је, бавећи се проучавањем текстолошких одлика превода византијских химнографских текстова који улазе у састав словенског *Посног триода*, као критеријум за типолошко одређење узела редакције превода *Акатиста Богородици*, *Великог канона* Андрије Критског и *алфавитне стихире* службе *Великог покајног канона* Андрије Критског. Она је закључила да се словенски рукописи настали у периоду XI-XIV век могу разврстати у осам група.⁸

---

4 Карабинов 1910, IV-V.

5 Касијини химнографски састави припадају старијем слоју византијске литургијске поезије и временом су били потиснути из употребе, али су делимично сачувани и у најстаријим српскословенским изворима: Симић 2011, на више места.

6 Славева 1972, 93-116; Славева 1986, 78-88.

7 Момина 1983, 29 и даље.

8 Борисова 2016.

Циклус триодских служби започиње у Недељу митара и фарисеја, а завршава се у Недељу свих Светих. Због свога обима *триод* се дели у две књиге - *Посни* и *Цветни триод* (*Пентикостар*). Појање *Посног триода* започиње у Недељу митара и фарисеја; појање *Цветног триода* започиње на вечерњој служби у петак пред Лазаревом суботом.⁹ Мада се химнографски материјал најстаријих грчких *триода* првобитно налазио у једној књизи, због нарастајућег обима је већ врло рано, у X веку, дошло до поделе на две књиге о чему сведочи неколико грчких рукописа тог времена (*Sinait gr.* 734 и 735), као и цветни триод из Лавре Светог Атанасије Атонског (Г 47).¹⁰

Каква је била судбина *триода* код православних Словена? Редакцијама и словенским преводима *Посног триода* Карабинов је посветио велики део своје студије.¹¹ Питање превођења неопходних литургијских књига у време Моравске мисије задаје истраживачима бројне проблеме. У Панонским житијима доста се општено говори о томе да су Тирило и Методије много труда посветили превођењу књига потребних за богослужење, неке су и набројане (јеванђеље и апостол), али прилично неодређени помени превода других текстова (нпр. помени светима и сл.)¹² не пружају могућност да се конкретно препознају друге богослужбене књиге. Треба имати у виду да у то време, око средине и у другој половини IX века, химнографски зборници богослужбене намене поменути на почетку овога рада, међу које спада и *триод*, ни у Византији још нису били оформљени; тачније, били су тек у почетним фазама уређивања и кодификације. Карабинов је показао, а каснија истраживања су то још и додатно потврдила, да је процес настајања *триода* био дуготрајан, као и да је то била књига подложна многим променама, како у саставу, тако и у структури својих служби. Ова нестабилност оставила је видног трага и у словенском материјалу. Најстарије сачуване богослужбене књиге православних Словена потичу тек из X-XI века, те свакако не одсликавају оно стање које је владало око средине и у другој половини IX века. Како није сачуван ни један тако рани препис *триода*, питање превођења неке од варијанти ове књиге показало се посебно интересантним. Истраживачи се углавном слажу да је нека варијанта *Посног триода* била преведена још у току моравског периода словенске писмености, пре него што су ученици Тирила и Методија били принуђени да се склоне од прогона којима су били изложени у Моравској и Панонији и пре њиховог доласка у Бугарску цара Симеона. Претпоставља се да је у том преводилачком подухвату одређену улогу могао имати и Климент Охридски. Охридски архиепископ Теофилакт, који се на челу ове епископије налазио од 1084. до 1107. године, саставио је на грчком језику опширно Климентово житије у коме је саопштио важне податке о Климентовом преводилачком и редакторском раду. Тако из двадесет шесте главе овога Житија сазнајемо да је Климент при крају свога живота превео до тада непреведени део *триода* - од Томине недеље до Педесетнице (*Пентикостар*).¹³ Сасвим је могуће да је он том приликом редиговао стари превод *Посног триода* и усагласио га са новопреведеним делом.

Систематска проучавања словенских *триода* настављена су тек седамдесетих година прошлог века, те су се отприлике у то време појавили већ помињани радови Лидије Славеве и Маје Момине. Још је Карабинов приметио да се у словенском *триоду* налази читав низ текстова за које није пронађен грчки предложак. У истраживањима

---

9 Момина 1976, 389-419.

10 Карабинов 1910, III.

11 Карабинов 1910, 205-243.

12 Из оваквих формулација није јасно да ли се ради о хагиографском или химнографском тексту.

13 Теофилакт наглашава да је Климент пред смрт одлучио да начини опроштајни поклон бугарској цркви - да преведе недостајући део Триода. Користили смо руски превод Теофилактовог текста: Флорја, Турилов, Иванов 2000, 207.

која су затим уследила та је констатација била поновљена више пута. Нови продор у проучавању словенских *триода* начинио је бугарски научник Георги Попов који је, на основу акростихова које је открио у *Посном триоду*, непобитно утврдио да је читав низ химнографских састава дело бугарског аутора Константина Преславског.¹⁴ Ово откриће дало је основа Попову да предложи нову типолошку поделу словенских *триода*. Главни критеријуми били су присуство или одсуство Константинових састава, као и њихово комбиновање са текстовима Теодора Студита (старија редакција) или Јосифа Химнографа (млађа редакција). Чак је изнета и претпоставка да је Климент превео Јосифове трипеснаце који следе за великопосним циклусом трипеснаца те је и на тај начин редиговао првобитни најстарији текст старословенског *Посног триода*.¹⁵ У исто време, утврђено је да у *Пентикостару* нема никаквих текстова који би били дело неког словенског аутора.

Георги Попов је према саставу поделио *триоде* на четири типа. За наше истраживање значајни су само рукописи прва два типа те ћемо се на њима и задржати. Првом типу припадају рукописи који садрже Константинове трипеснаце и четворопеснаце или одговарајуће саставе Теодора Студита, док другом припадају они рукописи који имају трипеснаце и четворопеснаце Јосифа Химнографа. Овом другом типу припада читав низ јужнословенских рукописа нпр. Шафариков триод (РНБ Ф. п. I 74, поч. XIII века)¹⁶ и РНБ Ф. п. I 68 (српски рукопис, прва пол. XIII века). Узимајући у обзир време када су живели Теодор Студит и Јосиф Химнограф, јасно је да су рукописи који садрже Теодорове трипеснаце најстарији, док су у следећој генерацији триода они били замењени Јосифовим химнографским саставима.

Треба, међутим, нагласити и чињеницу да је у свим овим проучавањима словенских триода запостављен један важан елемент, а то је - међусобни однос *триода* и *типика* који прописује и регулише богослужбену праксу. *Триоди* се углавном посматрају независно од *типика*; они се посматрају као химнографски зборници који као да постоје сами по себи а заборавља се да они имају јасно одређено место и функцију у богослужењу покретног годишњег циклуса.

У светлу ових истраживања посебно ваља обратити пажњу на српски рукопис који се у руским археографским приручницима датира у прву половину XIII века - *триод* пуног састава, *Посни* и *Цветни*, који се чува у Руској националној библиотеци у Санкт Петербургу (РНБ Ф. п. I 68).¹⁷ Истраживачи који су се бавили проучавањем рецепције и историје триод код православних Словена дотицали су се и овог рукописа, мада га нису детаљно проучили. Карабинов га је само кратко поменуо,¹⁸ а новија истраживања показала су да овај рукопис осим што је, колико нам је познато, најстарији познати српски триод, има значајно место у историји словенских *триода* у целини. Татјана Борисова га је сврстала у Шафариковски тип *триода* који карактеришу бројне архаичне одлике.¹⁹

Нашу пажњу је посебно привукла Служба Првом васељенском сабору која се поје у недељу пред Вазнесењем, и то у контексту служби васељенским саборима које у

---

14 Попов 1978, 497-507; Попов 1982, 122-131; Попов 1985.

15 Попов 2003, 176.

16 *Сводный каталог*, 240-241.

17 *Сводный каталог*, 239-240. Рукопис је постао власништво РНБ 1875. године. Рукопис је писан на пергаменту, малог је формата (24,5×17,5 цм), има 208 листова; рукопис је оштећен (недостају му почетак и крај), а писало га је више руку. Текст је исписан ситним уредним уставом.

18 Карабинов 1910, 201.

19 Борисова 2016, 13, и даље на више места.

XIV веку улазе у састав минеја. Утврђено је да у српским минејима тога времена постоје службе Четвртом и Седмом Васељенском сабору, док је у *триоде* о коме је реч заступљена само служба Првом Васељенском сабору.²⁰

Текст Службе Седмом васељенском сабору у српском минеју Пећ 49 из треће четвртине XIV века већ је раније био проучен и објављен,²¹ а поређење њене вечерње са вечерњом Службе Првом сабору у рукопису Руске националне библиотеке дало је интересантну текстолошку слику која илуструје и додатно потврђује запажања старијих истраживача о невероватном шаренилу превода који се појављују у оквиру *триода*. Поређење састава минејских Служби Седмом сабору (другом никејском) и Четвртом сабору са триодском службом Првом никејском сабору показало је да се поједини текстови појављују у свим поменутиим службама. Могао би се стећи утисак да је постојао један фонд кратких химнографских форми, у првом реду стихира, које су могле ући у састав служби различитим саборима, вероватно због свог прилично уопштеног садржаја који се на саборе односи. Овом приликом нећемо улазити у детаљну текстолошку анализу, већ ћемо у табели која следи упоређо приказати текстолошку слику у три преписа стихира «на Господи вазвах» којима почиње вечерње богослужење:

Ф п. I 68 (прва пол. XIII века)	Торовић 15 (друга четвртина XIV века)	Пећ 49 (трећа четвртина XIV века)
<p>И чрѣва роди се прѣжде д(ь)ньнице . ѿт[ь] ѿ(тъ)ца без матере прѣжде вѣкъ . и ари тварь те а не б(ог)а славити <u>дръзноуѣ</u> . <u>принѣтаеть те творца</u> къ тваремъ <u>несмыслно</u> . <u>вещь</u> <u>огниѣ вѣчнаго севѣ събрае</u> . нь сборъ нже въ никен . с(ы)на б(о)жня те проповѣда г(оспод)н . великые ради твоѣи милости .</p>	<p>Ис чрѣва роди се прѣжде деннице . ѿт[ь] ѿ(тъ)ца без м(а)т(е)ре прѣжде вѣкъ . аще ꙗ аріе твар^ъ те а не б(ог)а славити . <u>дръзостню приидѣшаю те</u> <u>зиждителя тваремъ</u> , <u>несмыслно</u> . <u>вещь огню</u> <u>вѣчнодоу себе събравъ</u> . нь сборъ нже въ никен . с(ы)на б(о)жїа те проповѣда г(оспод)н великые ради твоѣ милости .</p>	<p>Ѡт[ь] ѿт[р]обы роди се прѣжде д(ь)ньнице . ѿт[ь] ѿ(тъ)ца без м(а)т(е)ре прѣжде вѣкъъ . аще и арїи твар те а не б(ог)а славити . <u>дръзостнѣ съвѣкспламе те</u> <u>здателя</u> , тварем(ь) <u>беззмно</u> , <u>тинно</u> <u>огниа вѣчнаго севѣ събраа</u> . нь сборъ нже въ никен , с(ы)на те б(о)жня проповѣда г(оспод)н . великые рад[и] твоѣи м(н)л(о)сти .</p>
<p>Ари безоудныи прѣс(в)етые <u>прѣсѣте тронце единство</u> безначально . неподобнь <u>иноплеменна соушества</u> . тѣмъ же ѿ(тъ)ци б(ог)оносни съшдыше се оусрьдно . рьвноствню <u>разгарающе се</u> . јако же тезвигѣнни илїа . д(оу)ховнымъ <u>оусѣкають мьтѣмъ</u> . стоуду <u>повелѣвшого хоульнаа</u> . јако же д(оу)хъ <u>осоудни</u> .</p>	<p style="text-align: center;">- - -</p>	<p>Ари беззмыи , прѣс(в)етѣи <u>раздѣли тронци единовластїе</u> . въ трїи непод[о]бнаа же и <u>ножда</u> сшчества . тѣм(ь) ѿ(тъ)ци б(о)гоносни , съшдыше се зсрд[ь]но . ревностню <u>распалаемѣи</u> , јако же фезвигѣнни илїа . д(оу)ховнымъ <u>ѿт[ь]сѣцают[ь] мьтѣм(ь)</u> , стоудъ <u>назичншаго хвалны</u> . јако же д(оу)хъ <u>изрекле ис(ть)</u> .</p>

20 О међусобном односу минеја, триода и типика када је реч о празновању помена Васељенских сабора детаљније: Суботин-Голубовић 2016, на више места.

21 Суботин-Голубовић 2016, 63-73.

<p>Кто ти сп(а)се рнзоу раздра . арни рет(е) нже <u>прѣсѣче</u> въ тронци съвѣкоупленне . начело въ <u>раздрѣшенне</u> . глагол)еть не <u>соуша</u> тебе <u>ѣднного</u> <u>от[ь]</u> тронце . и несторню оутнть <u>тро(н)це</u> не гла(гола)ти . нь сорь нже въ никен . с(ы)на б(о)жня те проповѣда г(оспод)н . <u>веле</u> рад(н) твоє <u>м(н)л(о)сти</u> .</p>	<p>---</p>	<p>Кто ти рнзс сп(а)се раздраа, арн ты рет)е . нже тронце <u>раздѣлнвъ</u>, <u>ѣдннот(ь)ст(ь)ное</u> начело на <u>раздѣленїа</u> . съ не <u>брѣже</u> те <u>ѣднн(о)го</u> <u>быт(н)</u> <u>от[ь]</u> тронце . съ и несторїа зчнтть <u>б(о)городн)цв</u> не гла(гола)ти . нь сорь нже въ никен, с(ы)на б(о)жня те проповѣда г(оспод)н . <u>великые</u> рад[н] твоє <u>м(н)л(о)сти</u> .</p>
--	------------	--

У следећој табели приказане су варијанте које се појављују у једном те истом кондаку осмога гласа који се појављује по шестој песми канона у све три службе Васељенским саборима:

F п. I 68	Ђоровић 15	Пећ 49
<p>Ѧп(о)с(то)льское проповѣданне . и <u>от(ь)ць</u> <u>заповѣданне</u> <u>цр(ь)кви</u> <u>ѣдина</u> <u>вѣра</u> <u>оутврѣди</u> . и <u>рнзоу</u> <u>носе</u> <u>нѣтаѣнн)оу</u> <u>нстѣкан)оу</u> <u>свьше</u> . б(о)гословесна <u>прославити</u> <u>бл(а)гочѣстна</u> <u>великоу</u> <u>танноу</u> .</p>	<p>Ѧп(о)с(то)льское проповѣданїе . и <u>от[ь]чьскаа</u> <u>прѣданїа</u> . <u>цр(ь)кви</u> <u>ѣдина</u> <u>вѣроу</u> <u>оутасни</u> . и <u>одеждоу</u> <u>носеши</u> <u>нстканноу</u> . зароу <u>свьше</u> б(о)гословїа . <u>исправлаеть</u> и <u>славнть</u> <u>бл(а)гочѣстїа</u> <u>вели//коє</u> <u>танн'ство</u> .</p>	<p>Ѧп(о)с(то)льское проповѣданїе, и <u>от(ь)ць</u> <u>прѣданїа</u> . <u>цр(ь)кви</u> <u>ѣднноу</u> <u>вѣроу</u> <u>запечатлѣн на</u> . и <u>рнзс</u> <u>носеши</u> <u>нстины</u>, <u>нстѣкан'ноу</u> <u>от[ь]</u> <u>вышнѣго</u> б(о)гословїа . <u>испра//влає</u> и <u>славнть</u> <u>бл(а)гоч(ь)стїа</u> <u>великоє</u> <u>таннсство</u> .</p>

Важно је нагласити да се у три службе различитим Васељенским саборима, без обзира на то што се у њима понављају заједничке стихире, појављују три различита канона на јутрењу, што свакако говори о разликовању појединачних Сабора. Служба Првом Васељенском сабору у *триоду* I п 68 Руске националне библиотеке, по своме саставу и литургијским одликама, свакако припада веома архаичној традицији. Овај рукопис у целини потврђује претпоставку да су у српским литургијским рукописима XIII века, бар делимично чува она литургијска традиција која припада времену Првог бугарског царства. Због таквих својих одлика, овај рукопис спада међу оне које треба имати у виду приликом покушаја реконструкције најстаријег фонда литургијских рукописа који су били у употреби у српској средини.

Прилог.

Текст Службе Првом васељенском сабору према рукопису РНБ Ф п. I 68.²²

(195)Ѣ нед . с(вѣ)т(ы)хъ ѡ(тъ)щѣ .тїи . иже в никен . въ соуѣ(стоу) . вѣ(ерѣ) . на г(оспод)н // въз(ва)хъ се .ї . и .ѣ . под . Неначаема житиѣ . //

И чрѣва роди се прѣжде д(ь)ньнице . ѡт[ъ] ѡ(тъ)ца без ма//тере прѣжде вѣкъ . и арин тварь те а не б(ог)а славн//тъ дръзнуѡвѣ . причитае те творца къ тваремь (1956) несмыслено . вещь ѡгнѣ вѣчнаго себѣ собирае . // нь скорь иже въ никен . с(ы)на б(о)жня те проповѣда г(оспод)н . // великиє ради твоєє мл(н)л(о)сти . //

Бъ дьбрь падае ть грѣховною арин . въсхотѣвъ свѣ//та не зрѣти . и син възмоуцае ть оутробоу страстьми // все издати соушьство . д(оу)шоу ноужднуѡвѣ д(оу)гнн // нюда нарече се . разоумомь и образомь . нь скорь и//же въ никен . с(ы)на б(о)жня те соуца проповѣда г(оспод)н . вели//киє ради твоєє мл(н)л(о)сти .

Арин безоумнын прѣс(вѣ)ты//иє прѣсѣче тро(н)це єдинство безначално . неподобь//нь иноплемєнна соушьства . тѣмь же ѡ(тъ)ци б(о)гоносни сь//шьдыше се оусредно . рьвностнью разгарающе се . тако // же тезвитѣнннє нана . д(оу)ховнымь оускѣаютъ мь//чель . стоуду повелѣвшаго хоульнаа . тако же д(оу)хъ ѡ//соудин .

Кто ти сп(а)се ризоу раздра . арин р(е)те иже прѣ//сѣче въ тронци съвькоупленне . начело въ раздрѣше//ннє . гла(а)голеть не соуца тебе єдиногѡ ѡт[ъ] тронце . и не//сторна оучитъ тро(н)це не гла(а)л(а)ти . нь скорь иже въ ни//кен . с(ы)на б(о)жня те проповѣда г(оспод)н . велиє рад(н) твоє мл(н)л(о)сти . //

(под . все оупвание)²³ . Бсе сьдрьжавше . д(оу)шевное вѣдѣннє . и б(о)жнємь д(оу)хо//мь . сь пооучивше се н(е)б(е)сьнымь . и ч(ь)стьны ѡбразъ // ч(ь)стьнин ѡ(тъ)ци б(о)гоносно начрѣташе . въ ньже авѣ ро//ждьшнмь се сьвѣднчелно . словеси наоучаютъ . и // въ истинуѡвѣ єдинсоушьною ап(о)с(то)льскоумоу послѣ//доуютъ авѣ оученнє . б(о)г(а)тнин всеславн . исти//нннн б(о)гомоудрин .

Бсе приємше оудно си//ианнє с(вѣ)т(а)го д(оу)ха . прьвы испрьвнєє авѣюще (196) славословнє . кротькини словеси многнмь разоумо//мь б(о)год(оу)ховно . възвѣщавше х(р)н(с)товн проповѣднннн . єв(а)нг(е)ль//ски тако прѣдѣставленн . и оученннє бл(а)женн . бл(а)говѣ//рна прѣданннє сьвьше приємше . снхъ ѡт[ъ]ринновеннє // авѣ . и просвѣщше се написаше вѣроу б(о)гооученую . //

Бсе събравше д(оу)ховно искоушеннє . зарость подвиг//ше н(ы)нѣ праведною . праведно тежькнє изгнаше . // пагоуѣвннє вьлкн . пращєю д(оу)ховною ѡт[ъ]врьгше . ѡт[ъ] // цр(ь)к(о)вьнаго испьненннє . падьше тако сьдрьти . тако // ненцѣлно недоутовавша . б(о)жѣстьвнн пастырнє . // тако равн прнсни х(р)н(с)товн . и б(о)ж(ь)ствьнаго проповѣданннє // таньнннн с(вѣ)щеннн .

на ст(н)х(ов)но . стнх . гла(ась) . њ . самоглас . //

Таннннє д(ь)н(ь)сь . д(оу)ховнннє трѡубы . б(о)гоноснннє ѡт[ъ]це // възхвалимь . възпѣвшнхъ посрѣде цр(ь)кве . пѣснь . // сьставленую б(о)г(о)словннє тронци . єдино нензмѣ//нннє соущєє єже и б(о)ж(ь)ство . потрѣвнтєлє арєвн . // и правѡвѣрннхъ поборннкы . молєще се вьсєгда // г(оспод)євн . поднловати д(оу)ше наше .

троп(арь) . гла(ась) . ѣ . //

Прѣпрославленєє єси х(р)н(с)т(е) б(о)ж(е) нашъ . основакы на земан // свѣтила ѡ(тъ)це наше . и тѣми къ истиннѣнн вѣрѣ вь//се ны настави . ч(а)б(ѣ)ж(ѡ)лѡубєє слава текѣ . //

В[ъ] нед(елю) . кан(онь) . с(вѣ)т(ы)мь . гла(ась) . њ . пѣс(нь) . ѡ . Ъко по соухѡу ход . //

22 Приликом приређивања текста Службе држали смо се следећих правила: задражана је стара интерпункција као и ортографија, скраћенице под титлом разрешаване су у облим заградама, а скраћенице без титли у угластим. Стране су означене арапским бројевима у заградама, а редови су раздвојени двема косим цртама.

23 Дописано на маргини.

С(ве)т(ы)хъ о(тъ)ць ликъ въсхвалѣю . прѣс(ве)т(а)го сънма . прѣ//с(ве)щеньное въ мнѣ с(ве)щенне .
впню доле се тебѣ // х(рист)ѣ . быти мн съхраненоу .

Б(о)гоносни о(тъ)ци тако // млынне съшдыше се д(ь)н(ь)сь . тебе х(рист)ѣ единого начельне . //
събзнателна с(ы)на о(тъ)цю . исповѣдаше ясно . коу(1966)пно истъствна .

Невѣстѣ ти цр(ь)кви славиѣи красителе // вл(а)д(ы)ко . с(ве)тыне вѣры оуставъ положилше . тако
моннысты златы // оукрашышею .

бо(городнигынь)²⁴ . Оукрашена славою танною . ч(ь)ст(ь)наца ц(е)с(а)рица // с(ы)ноу си своелому и
б(о)гоу прѣдъстонть . намъ сп(а)сенне испросе//ши д(о)уховное .

Пѣс(нь) . ї . ирмос(ь) . Нѣсть с(ве)та такоже ты г(оспод)и . //

Тло стр(а)сти и раздѣление . ари безоудны . къ рождствоу // б(о)ж(ь)ственому . злоч(ь)стивы
прилагае посѣкательнымъ // о(тъ)чьскимъ мчедь посѣкаеть се .

ї(ко)же дрѣвле с(ве)ты // авраимъ . въороуживше се вси . ч(ь)ст(ь)ни б(о)гоносни . враги твоє //
вл(а)ж(е)ны не остави тако твоєю силоу дрѣжавною погоубышю . //

Крвы снитиемъ твоимъ . събранъ с(ве)тителъ твоихъ . еди//носоуцна сп(а)се . правовѣрна
о(тъ)цю . прѣжде вѣкъ всѣхъ // рожденьна правовѣрно проповѣда .

Не дождеть сл(о)во // земельно . ни езыкъ д(ѣ)в(и)цѣ хвалити те достоинно . ис те//бе бо бесѣмене .
живодавбъць х(ри)с(т)ь . въпальтити се прѣ//ч(и)ста изволилъ истъ .

сѣд(альнъ) . гл(а)с(ь) . .ї . под . Скоро варн . //

Свѣтильници прѣсвѣтан . х(ри)с(т)ови цр(ь)кви мира просвѣ//тивше оучени вашии . о(тъ)ци
б(о)гомоудри . попалив//ше керсы злѣ съпрослоувшихъ . оугасивше пламенне // и хоульниихъ съмоуценне .
тѣмъ тако с(ве)тителне х(ри)стови // все просвѣщааетъ .

инь гл(а)с(ь) . ї . под . Вѣрѣ б(о)жи исповѣд . //

їѣлы просиявшне правовѣрна . льсть подрачивше // зловѣрна . повѣднтеле бывше благоую
вѣроу про//стрѣше . цр(ь)кви велии оукрашивше . достоинно ѡбрѣ//тъше х(ри)с(т)а б(о)га . дающаго намъ
вѣрнымъ велию м(н)л(о)сть . //

пѣс(нь) . .ї . ирмос(ь) . Х(ри)с(т)ь мнѣ сила б(о)гъ и г(оспод)ь . //

Отоуждны арна . волю безоудноюу . правовѣрною (197) вѣрою о(тъ)чедь соудомъ . изгнанъ
быс(тъ) нсь цр(ь)кве . тако съсоу//дъ съгнулъ истъ двонменитин .

За те вл(а)д(ы)ко подвигобае се // анкъ о(тъ)чьски . твоє враги побѣдилъ истъ . и равна те
о(тъ)цю // и д(о)ухоу наоучилъ истъ .

Ходатан къ б(о)гоу и чл(о)вѣ)комъ ты // х(рист)ѣ въ двѣ кест(ь)ствѣ . егоже знающе с(ы)на
бо(го)моудри пропо//вѣдаше .

бо(городнигынь)²⁵ . Мрътва ме показа дрѣва въкоушени . жи//вотное же дрѣво ис тебе явль се .
прѣч(ь)ста явлено // въздвиже . и рата нищынаго наследника ме створи . //

пѣс(нь) . .ї . ирмос(ь) . Б(о)жнемъ свѣтомъ ти вл(а)же . //

Красные ноги въ истиноу . н(ы)нѣ проповѣдающихъ // те мироу . оумл прѣнмоуцаго всѣхъ .
анг(е)ль и чл(о)вѣкъ х(рист)ѣ . и множствомъ мира . въсь миръ съвъкоуплѣ//ющъ се .

Прѣмоудрость и силоу о(тъ)цю . слово оупоста//сноє . тебе х(рист)ѣ г(оспод)е съшдыше се
проповѣдаше . прѣс(ве)т(а)го // св(е)щеньства . ч(ь)ст(ь)нѣ миромъ знаменани . б(о)ж(ь)ствени // оучителне .

Воды питиемъ ч(и)стоимъ . оучениемъ // правовѣрноюу цр(ь)квѣ направилше . на водахъ
поко//инахъ . н(ы)нѣ питааетъ въ вѣки б(о)ж(ь)ствени оучител . //

бо(городнигынь)²⁶ . Свѣтильникъ прѣч(и)ста яви се . всѣмъ въспиаю//щи х(рист)а . праведное
сл(ь)н(ь)це . тебе видешимъ бо(го)родите//льнице ч(и)ста . твою н(ы)нѣ помоуци призываемъ . //

24 Ознака за богородичан дописана је на маргини.

25 Ознака за богородичан дописана је на маргини.

26 Ознака за богородичан дописана је на маргини.

пѣс(нь) . њ. кермос(ь) . Житѣнскаго моря . //

Танти се не възможе . плаѣвела сѣятель . помы//шленна нечвѣжно . нествовства
тъзонарѣ(ѣ)//ны нюда . ретивь бо тако тъ просѣде се всезын . //

Б(о)ж(ь)ствьнын причѣтъ ѡ(тъ)ць . и ч(ь)ствьны ѣдиноѣдо зрѣ//нне . и соушства вснавь .
ѡ(тъ)ца проповѣдиеть (1976) вл(а)д(ы)ко . и прѣжде всѣхъ вѣкъ рожденаго с(ы)на . //

Чрѣво просѣде се . по словеси источникъ . възмоуше//нне поющъ ереси исконивъ ралнама .
м(о)литвы // с(ве)щеньника с(ве)т(а)го промышленна . //

бо(городитъ)нъ²⁷ . Прѣч(и)стага вл(а)д(ы)ице . рождьшиа земельнымъ крьмь//чню и г(оспод)а .
похоти злолютьныне оустави стрѣмле//нне . и тишиноу подаждь ср(ь)дцоу моемоу . //

Ко(н)д(акъ) . глас(ь) . ѿ . под . Яще въ гробъ сниде . //

Йп(о)с(то)льское проповѣданне . и ѡ(тъ)ць заповѣданне цр(ь)квин // ѣдина вѣра оутвърди . и ризоу
носе негѣньноу н//стъканоу свыше . б(о)гословесна прославити бл(а)го//чѣстна великоу тинноу .
нкос(ь) . под . Првое сл(ь)н(ь)це . //

Съ высокоу проповѣданнемъ . б(о)жню цр(ь)квь оуслы//шима выпнюшо . жежден да гредеть къ
мнѣ . ча//шоу юже ношоу чаша есть прѣмоудрости . се пи//тне истинны слово почрѣпахъ . и водоу проливаю
// прѣкословна . нь исповѣданна ѣе пиє н(ы)нѣшни // нз(ран)ль . б(о)га видить вѣщающа . видите видите
такъ // азъ есмь и непрѣмлюю се . азъ б(о)гъ пръвъ азъ и по // снхъ . развѣ мене нѣсть иного ѡтпоудъ .
здѣ при//чешанте се . люд(н)е . бл(а)гочѣстна величѣи тиннѣ . //

пѣс(нь) . њ. кермос(ь) . Хладодавицю оубо печь . //

Повѣдисте нествовство тъзнаго арна . несто//ваго лютѣ . и гла(го)лавша на высоту неправдоу
б(о)гоу . //

Сньма громоу подобеща се . б(о)гославни слово ѡ(тъ)цоу // събезначельно . и коупно съпрѣстольно
 . ѡгнеѡ//бразнымн оусты хвалеть те . и все оучеть впити бл(а)г(о)с(ло)вень б(о)гъ . (198)

Йко крнлати ѡрлан . словесн подлагателн . придѣте // бо(го)бл(а)жени . ис коньць бо вселеные все
д(о)ухъ прѣ//с(ве)тын . бл(а)г(о)с(ло)вень б(о)гъ .

Слово ѣже дрѣвле быти пода//вае . всѣмъ б(о)жннею волею . въ испрь высхотѣвъ // възети
чл(овѣ)ка ч(и)стага . въ твоє вьселн се чрѣво . бл(а)г(о)с(ло)в(ѣ)нь б(о)гъ . //

пѣс(нь) . ѿ . кермос(ь) . Ис пламене источн хладъ . //

Раждежени заради твоего б(о)ж(ь)ства . блазин твои па//стырне . тебе исповѣдаше быти творца
всѣмъ и г(оспод)а . // негоже прѣвзыносимъ въ все вѣкни . //

С(ве)тлин пастырн достославни . х(р)и(с)то)воу цр(ь)ковь възвесе//лають . тинно просвѣщающе . и
прѣвзыносеце х(р)ист)а въ . //

Йнкъ пастырскн вьсь словє . съвъкоупль се бо(го)моу//дро . тронцю несъзданноу . н(ы)нѣ бо слово
все оучитъ // выпити . бл(а)г(о)с(ло)в(н)те .

Въ инѣхъ видѣше прѣжде обра//зѣхъ . прор(о)ци те вси слово порождьшоу . пльть бо ис тебе
//прнемь . пронзде соугоубо . негоже прѣвзыносимъ . //

пѣс(нь) . ѡ. кермос(ь) . Б(о)га чл(овѣ)комъ неоудобъ видѣт(н) . //

Обрѣтъ възбраньники вы и скоро дрѣжавныє . си//лоу въороужь д(о)уховноу . ѡ(тъ)цю
събезначельнымъ съпрѣ//стольне . слово прѣвѣтноє . съ беспльтьнымн бо//н тебе славимъ .

Жьрьць арни лютьє керси // тако вратеке д(о)ушамъ и тѣлоу испросите . с(ве)щень//ны обрразъ
вѣры с(ве)тыє . всѣмъ написаше . ѣже // н(ы)нѣ нмоуше . памети ваше с(ве)щен'ни присносла//вимъ .

Йко свѣтъ си х(р)ист)ѣ прѣч(и)сты . ѡт стр(а)стьны//є мысли д(о)ушоу мою ѡчисти . м(о)литвами
вл(а)д(ы)ко тво//нихъ слоужитель . нже н(ы)нѣ тебе проповѣдаше . бе//значельна . несъздан'на творца всѣмъ
и б(о)га . (1986) ѡ(тъ)цоу събезначельна .

27 Ознака за богородичан дописана је на маргини.

Икоже ты николиже радова//нья быс(ть) сот родь дръвнихъ . бо(го)м(а)ти прѣч(н)стаи . ты бо // всѣхъ нестетаньноу идѣла еси с(ве)тыню и огище//ннѣ . тѣмъже приеть б(ог)а въ те въпщанѣмъ . //

Свѣт(ильнѣ)²⁸ . Ѡтъчьскоую паметь похвалимъ вѣрни . како да грѣ//ховъ раздрѣшеннѣ . тѣхъ м(о)л(н)твами б(ог)ъ подасть // всѣмъ крѣпость тѣмъ даровавы сп(а)се . //

ст(н)х(н)ре . на Ѡванте г(оспо)да . глас(ъ) . Ѡ . //

Ѡ(тъ)ци прѣхвални . славни с(ве)щеници . новаго повѣ//даше съдѣтелѣ . вы бо злословниа тръниѣ . српо//мъ д(оу)ховнымъ ис корене посѣкли есте бл(а)жени . // а класъ вѣры въздрастисте . тро(н)цоу с(ве)тоую м(о)лнте // оумирити днрь и сп(а)сти д(оу)ше наше . //

Ѡ(тъ)ци прѣславни с(ве)щеници . истиннѣ проповѣдъници . // свѣтила соуще мьслънаи . свѣтъ б(о)жиа разоумъ // вселеннѣ просвѣтисте . и невѣждьствиа прогна//сте . мрательноюу тылоу бл(а)жени . сп(а)са м(о)л(н)те оумн//рити днрь и сп(а)сти д(оу)ше наше . //

Ип(о)с(то)льскимъ проповѣданиемъ . истиннымъ хранителемъ . // бысте с(ве)ти Ѡ(тъ)ци . с(ве)тоую бо тро(н)цоу еднносоущноюу пра//вославноу воспѣваше . ариа хоуанаго събравше се ни//зложисте . и с нимъ македонниа . д(оу)хоу соупостата обан//чнвшѣ ососудистѣ . несторниа и ѣвтѣхниа и дноско//ра . савелниа и савирона безглавнаго . нхѣже за//блоужденниа м(о)л(н)те се избавити се намъ . и нескв//рньо наше житие . въ вѣре съхранити мол(н)те се . //

Литература

Борисова, Татьяна (2016): Текстология церковнославянских переводов византийских гимнографических текстов по спискам Триоди постной XII-XV веков. Новосибирск.

Карабинов, Иван (1910): Постная триодъ. Исторический обзоръ ее плана и состава, редакции и славянских переводов. Санкт Петербург.

Мирковић, Лазар (1982): Литургика. Први општи део. Београд.

Момина, Мая (1976): Постная и Цветная триодъ, у: Методические рекомендаии по описанию славяно-русских рукописей для Сводного каталога рукописей хранящихся в СССР. Вып. 2, ч. II, Москва, 389-419.

Момина, Мая (1982): Типы славянской Триоди, у: *Язык и письменность среднеболгарского периода*. Москва: Наука, 102-122.

Момина, Мая (1983): Вопросы классификации славянской Триоди. Труды Отдела древнерусской литературы 37, 25-38.

Попов, Георги (1978): Новооткрита оригинална старобългарска част в текста на Триода. Български език 28/6, 497-507.

Попов, Георги (1982): О наличии древнеболгарской гимнографической части в Триоди, у: *Язык и письменность среднеболгарского периода*. Москва: Наука, 122-131.

Попов, Георги (1985): Триодни произведения на Константин Преславски. Кирило-Методиевски студии 2, София: БАН.

Попов, Георги (2003): Триод, у: *Кирило-Методиевска енциклопедия*, т. IV. София: Академично издателство „Марин Дринов“, 169-178.

Сводный каталог (1984): *Сводный каталог славяно-русских рукописных книг, хранящихся в СССР (XI-XIII вв.)*. Москва: Наука.

Симић, Коста (2011): Песникиња Касија: литургијска поезија песникиње Касије и њен словенски превод. Нови Сад: Академска књига.

Славева, Лидија (1972): За старословенкиот Триод. Slovo 22, 93-116.

---

28 Ознака за светилан дописана је на маргини.

Славева, Лидија (1986): Структурната еволуција на јужнословенските триоди, у: *Климент Охридски. Студии*. Скопје, 78-88.

Суботин-Голубовић, Татјана (2016): Службе Васељенским саборима у српским минејима XIV века. *Археографски прилози* 38, 61-94.

Флоря, Борис - Турилов, Анатолий - Иванов, Сергей (2000): Судьбы Кирилло-Мефодиевской традиции после Кирилла и Мефодия. Санкт-Петербург: Алетейя.

**THE SERVICE TO THE FIRST ECUMENICAL COUNCIL IN THE OLDEST
SERBIAN TRIODION (RNB, F. II. I. 68)**

The Triodion book contains the services for the moveable Paschal cycle from the Sunday of the Publican and the Pharisee to All Saints' Day, i.e. to the first Sunday after the Feast of the Ascension. The book takes its name after its abridged canons comprising three or, in rare cases, four odes. The Triodion was shaped gradually over a long period of time and is characterized by its variable composition and the abundance of hymnographic material that was included into this hymnographic collection at various points in time. Due to its volume, the book is divided into two parts: the Lenten Triodion and the Pentecostarion (also known as the Paschal Triodion). This state of affairs was reflected in its early Slavonic versions. The translation of the triodion is believed to have begun as early as the Great Moravian period and continued in South Slavic territories after the exile of Methodius's disciples from Pannonia. Extant sources suggest that the translation of the Triodion, i.e. the Pentecostarion as its second part, is to be attributed to Clement of Ohrid. Based on its structural characteristics and contents, the complete Serbian triodion from the first half of the 13th century (RNB F. II. I. 68) bears similarity to the oldest extant Slavonic triodia and preserves elements that associate it with the Cyrillo-Methodian tradition. This manuscript includes the oldest transcription of the service to the First Ecumenical Council, which was the subject of this paper. The service is read on the Feast of the Fathers of the First Ecumenical Council, i.e. the last Sunday before the Feast of the Ascension. Some parts of this service are also found in the services to the Fourth (16 July: UB Belgrade, Ćorović 15) and Seventh Ecumenical Council (11 October: Peć 49), which were included in a number of 14th-century menaia, indicating a rather liberal approach to using certain hymnographic forms in the composition of some services. The paper analyzes the structure and contents of the oldest copy of the Service to the First Ecumenical Council, as well as the inter-textological relationship of the parts of the service that are found in younger copies of the menaion services to the Fourth and Seventh Council. The text of the triodion service to the First Ecumenical Council is published in the appendix.